

ЧЕСНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто чесність як політичну цінність, особливості її функціонування на рівні буденної та теоретичної політичної свідомості. З'ясовано роль чесності в основних концепціях взаємодії політики і моралі. Досліджено чесність на рівні політичних процесів та індивідуальному рівні діяльності суб'єктів політики.

Ключові слова: чесність, політичні цінності, політичний процес.

Політична діяльність завжди детермінована цінностями суб'єкта політики, відтак курс її розвитку держави, результати виборів та інші політичні процеси є вираженням домінуючої системи цінностей. Правляча еліта та громадянське суспільство завжди знаходяться у процесі постійної взаємодії. Підтримка політичних лідерів, схвалення реформ, довіра до влади робить її не тільки легальною, а й легітимною. Важливим чинником формування соціального капіталу політичних акторів є дотримання ними обіцянок та здійснення задекларованої діяльності. Актуальність дослідження чесності як політичної цінності зумовлена необхідністю побудови конструктивного діалогу між суб'єктами політики.

Проблему цінностей у соціальній та політичній сфері досліджували В. Ольшанський, А. Здравомислов, Б. Грушин, І. Федякін, Л. Коган, В. Ядов, Г. Головних, Г. Дашутін, М. Михальченко, С. Катаєв, С. Кримський, Ю. Ірхін та ін., проте не достатньо вивченим залишається питання чесності як політичної цінності, оскільки на перший план свободи, рівності, справедливості, політична стабільність.

Метою статті є аналіз чесності як політичної цінності та можливостей її реалізації у політичній дійсності.

Аксіологічний аналіз чесності у політиці передбачає її розгляд з точки зору політичних цінностей. Слід зазначити, що політичні цінності – це об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси і які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності [10, с. 719]. Не існує єдиного, універсального, стандартного для всіх набору цінностей навіть у високорозвинених державах, оскільки вони визначаються духовною культурою, формуються в процесі взаємодії індивіда з суспільством, є відображенням у свідомості особистості певних потреб та інтересів спільності. Але необхідною умовою стабільності політичного режиму, відносної стабільності влади є створення системи загальноприйнятих, позитивних, домінуючих у даному суспільстві цінностей.

Досить тривалий час у політологічних дослідженнях уникали розгляду феномену чесності, оскільки він є досить складним для аналізу. Ми будемо розуміти чесність як уникнення обману і шахрайства відносно інших, що не завжди передбачає абсолютної щирості та відвертості. У політичному житті чесність тісно пов'язана із справедливістю, довірою, легітимністю. Вона є незаперечною цінністю на рівні теоретичної свідомості, адже ніхто не хоче бути обманутим та ошуканим, проте на буденному рівні не завжди вважають за доцільним дотримуватись її вимог.

Чесність не єдина цінність для якої характерна амбівалентність свідомості. Можна говорити і про наявність таких парадоксів: в економічній сфері – схвалення ідей ринкової економіки і неприйняття «носіїв і творців» ринку – підприємців, банкірів, менеджерів; у правовому уявленні – декларування дотримання правопорядку та законності й, одночасно, визнання можливості порушення законності «для вирішення власних питань».

Варто зазначити, що дослідження чесності у політиці не може відбуватись без аналізу взаємодії політики і моралі. У межах аристотелівського підходу, який продовжив потім І.Кант, чесність є незаперечною цінністю людського буття і має реалізовуватись незалежно від обставин та наслідків. Макіавелістський підхід стверджує недоречність аналізу етичних засад політичної діяльності і вважає чесність зайвою у політичній діяльності, такою, що шкодить реалізації політичних цілей. У своїй праці «Державець» Н. Макіавеллі писав, що для ефективного панування не потрібна реальна харизма чи справедливі закони. Головною є віра в те, що закон є справедливим, лідер – харизматичним, а суспільний устрій споконвічним. Мова йде про створення певної ілюзії: «...правителю немає необхідності володіти всіма добродіями, проте є безпосередня необхідність мати вигляд такого, який ними володіє» [7, с. 50].

Удавання діяльності та розв'язання нагальних проблем стало основною рисою сучасної політики, тому американська дослідниця С. Мендус робить акцент *на індивідуальному рівні чесності* у політиці, розглядає «три картини чесності»: картину цілісної самості, ідентичності та чистих рук.

Картина цілісної самості трактує чесність як питання всезагальності, наголошуючи на тому, що чесні люди відстоюють власні переконання, навіть тоді, коли вони непопулярні серед інших, вони не змінюють свої принципи заради того, щоб догодити загалу. У такому разі досить складно розрізнити чесність та впертість, що межує з неповагою до інших і досить близька до високомірності. Також картина цілісної самості зосереджена на незламності носія чесності та його вірності власним принципам безвідносно до того є вони моральними, чи ні. У такому разі, питання моральності чесності стає дискусійним.

З точки зору картини ідентичності чесність постає як наявність характеру особистості, а її втрата рівноцінна втраті власного «Я». Тут чесність «тлумачиться як вчинення дій на основі принципів, які не просто комусь належать, а визначають те, ким цей хтось є» [8, с. 31].

У межах картини чистих рук людина вважається чесною у тому разі, якщо існують речі, які вона не вчинить незалежно від наслідків відмови. У ключових питаннях ставить принципи та чистоту власної діяльності вище за питання наслідків своєї діяльності. Втратити чесність, тут означає, зробити щось, що, на думку носія, є морально неправильним. Недоліки цієї картини полягають у тому, що відчуття моральної правоти може бути хибним або спотвореними у тієї або іншої особи. У цілому ці три картини розглядають чесність винятково як особисту чесноту та відмовляються надавати їй статус суспільної.

С. Мендус стверджує, що мораль контрастує з чесністю, оскільки перша відмежовує особистісні переконання та цінності, вимагаючи безсторонності, а чесність засновується на суб'єктивних засадах, які часто не є безсторонніми. Вищезазначене дає можливість стверджувати, що у такому розумінні ні мораль, ні чесність не виступають беззаперечним добром.

Особливе місце у моральній діяльності людини посідає необхідність відстоювати власні норми та принципи. Варто констатувати, що політикам важче відстоювати свої моральні переконання, оскільки від них вимагається підвищена увага до наслідків діяльності, а також високий рівень об'єктивності та незаангажованості. Ці вимоги призводять до того, що політикам важко зберегти чесність. Офіційні посади потенційно несуть загрозу чесності, а найнесприятливіші для них – це офіційні політичні пости. Небезпека у публічному житті полягає у тому, що політика досить часто вимагає вчинення суб'єктивно неприйнятних дій.

С. Мендус виокремлює три чинники, що можуть підірвати чесність політиків, а саме: вимоги мислення орієнтованого на наслідки, ціннісний плюралізм та конфлікт соціальних ролей.

З поміж усіх видів мислення орієнтованого на наслідки у політиці досить часто використовується утилітаризм правила, що зумовлено двома чинниками: по-перше, з точки зору політичного діяча, застосування того чи іншого правила виступає як адекватна та

легітимна реакція на певну подію, по-друге, з точки зору населення користь правила забезпечує надійність та прозорість прийнятих рішень.

Обґрунтування *плюралізму цінностей* дає можливість припустити, що суперечності між мораллю та політикою можна розуміти як протиставлення різних систем цінностей, жодна з яких не є єдино правильною, а також є демонстрацією того, що не всі системи можуть гармонійно поєднуватись. При цьому варто пам'ятати, що політичний діяч не завжди людиною, яка здатна пожертвувати мораллю заради доцільності. Зокрема, на думку С. Мендус, не слід надавати особливого статусу політичній сфері, адже якщо концепція плюралізму цінностей правильна, то конфлікт цінностей є нормальною умовою функціонування кожної сфери суспільного життя.

Конфлікт соціальних ролей у політичній діяльності, як і в будь якій іншій, актуалізує необхідність поєднання ролей посадовця, батька, сина, громадянина та ін. Людина не може бути цілком віддана лише одному проєктові (соціальній ролі), проте потребує поєднання та узгодження всіх вимог, що висувуються до неї. Обов'язки офіційної ролі здебільшого є моральними, проте особа завжди повинна залишати за собою право відмовитись від їх виконання якщо вони конфліктують з її природним відчуттям справедливості.

Чесність *на рівні політичних процесів* проявляється у довірі, чесних виборах, діалозі між політичними акторами та реалізації принципу справедливості.

Довіра у політиці є важливим чинником легітимації влади, забезпечуючи соціальну базу підтримки інститутів влади, а також політичного та економічного курсу, який вони проводять. Довіра виконує функцію впорядкування та врівноваження соціальних і культурних різноманіть, а також довіру слід розглядати як один із чинників, який підтримує стабільність та інтегрованість суспільства [9, с. 43]. Можна виокремити довіру до політичних лідерів та владних інститутів, проте якщо хоча б один із суб'єктів політики продемонструє свою нечесність по відношенню до громадян, то це суттєво вплине на рівень його підтримки на наступних виборах.

Вибори виступають однією з атрибутивних ознак демократичного політичного режиму. Проте важливою умовою демократичності самих виборів є проведення їх відповідно до демократичних принципів [3, с. 42]. Чесність у *виборчому процесі* засновується на дотриманні законодавства, таким чином формується процедурна чесність відповідно до якої знімається питання справедливості встановлених правил і передбачається їх дотримання всіма суб'єктами політичного процесу. Процедурна чесність передбачає також відсутність практики зміни «правил політичної гри» при трансформації політичної кон'юнктури. На жаль, у сучасних політичних процесах традиційною стала невизначеність та постійна зміна правил політичної взаємодії.

Чесність є основою *діалогу* у політиці, адже демократичний діалог передбачає рівну можливість участі та обміну інформацією, ґрунтується на основі раціонального дискурсу, орієнтованого на пошук взаємоприйнятних рішень. Розповсюдження неправдивої інформації, декларація дій, які неможливо виконати у майбутньому ускладнює процес досягнення згоди. В результаті суб'єкти політики втрачають довіру один до одного і вирішення нагальних питань фактично стає неможливим. Ускладнення комунікації є основою для майбутніх політичних конфліктів і якщо їх не можна вирішити шляхом переговорів, то вони починають вирішуватись силою, що є неприйнятним для демократичного суспільства.

Справедливість виступає соціально-правовою цінністю і проявляється як у розподілі ресурсів, так і у процесі правосуддя. Звичайно, справедливість може тлумачитись по-різному, проте який би принцип справедливості не був би взятий за основу (відплатної, зрівняльної чи розподільчої справедливості) вимагається його суворе та чесне дотримання з боку усіх суб'єктів.

Чесне застосування принципу справедливості у правовій сфері передбачає реалізацію рівності усіх перед законом. Справедливе покарання справляє не тільки правовий, а й

моральний вплив на суспільство і є важливим чинником профілактики правопорушень. Відсутність або послаблення справедливості у практиці застосування покарань може мати надзвичайно негативні наслідки для соціуму [4, с. 151]. Усвідомлення можливості уникнення покарання або страх бути засудженим безпідставно розхитує соціально-політичну систему, призводить до її нестабільності та кризи.

Важливим питаннями у сучасних політичних процесах є використання технологій політичного маніпулювання, популізму та демагогії, які заперечують чесність як цінність у політичній сфері. Особливим видом нечесності у суспільних відносинах є **корупція**, рівень якої свідчить про недовіру до чесності як цінності на рівні буденної свідомості. Використання службового становища для вирішення власних питань та збагачення, надання хабара з метою недотримання встановлених чинним законодавством норм і вимог є яскравим прикладом обману, під час якого суспільство починає грати у гру «хто кого перехитрить», де стратегічно програють усі сторони.

У разі ігнорування з боку влади чесності як політичної цінності виникають такі явища як політичний абсентеїзм та нігілізм, що можуть загрожувати політичній системі в цілому. Абсентеїзм полягає у байдужому ставленні громадян до реалізації своїх політичних прав та обов'язків, може проявлятися як неучасть у голосуванні під час виборів, що є результатом зневіри громадян та хаосу в державі. Ухиленням від виборів висловлюється недовіра до суб'єктів виборчого процесу та їх передвиборчих програм. Також політичний абсентеїзм може бути спричинений сумнівами щодо можливості проведення чесних виборів, можливості реально вплинути на результати голосування [3, с. 178].

Правовий нігілізм виступає негативним ставленням до права, невірою в його потенційні можливості вирішувати нагальні проблеми, ігнорування встановлених законом вимог [5, с. 13]. Активною формою правового нігілізму є порушення правових норм, свідоме невиконання законів та інших нормативно-правових актів.

Про нестачу чесності у суспільстві писав ще Н.Бердяєв: «Середній російській людині, землевласнику чи торговцю, на вистачає громадянської чесності та честі» [1, с. 13] і такий стан справ залишається і дотепер. Аналізуючи сучасну політичну дійсність, варто наголосити на необхідності актуалізації чесності як політичної цінності у повсякденному житті, адже нехтування нею може призвести до незворотних наслідків.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що чесність як політична цінність функціонує на рівні теоретичної та буденної свідомості, проявляючись в них кардинально різним чином. У індивідуальній площині функціонують «три картини чесності»: картину цілісної самості, ідентичності та чистих рук. Слід виокремити три чинника, що підривають чесність політиків, а саме: вимоги «наслідкового мислення», ціннісний плюралізм та конфлікт соціальних ролей.

На рівні політичних процесів чесність проявляється у довірі, чесних виборах, діалозі між політичними акторами та реалізації принципу справедливості. У разі відсутності чесності з боку політиків втрачається довіра до них, що призводить до втрати легітимності влади. У виборчому процесі важливою є процедурна чесність, що полягає у дотриманні виборчого законодавства. Діалог, результатом якого мають стати ефективні політичні рішення, неможливий без чесних домовленостей. Справедливість, яка є запорукою політичної стабільності також ґрунтується на чесності.

Технології політичного маніпулювання, пропаганди та агітації, популізм та демагогія, а також корупція є явищами, які свідчать про відсутність чесності як цінності на рівні буденної політичної свідомості, наслідками чого є політичний абсентеїзм та нігілізм. Отже, для ефективної діяльності необхідно, щоб суб'єкти політики володіли певним соціальним капіталом та реалізовували задекларовані ними політичні цінності.

Література:

1. Бердяев Н. О святости и честности / Н.Бердяев / Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности / [Г.А.Леман и С.И.Сахаров]. – М. – 1918. – С. 287-293.

2. Бучин М. Принцип гласних виборів як елемент демократичної політичної системи / М. Бучин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. – Львів, 2008. – Вип. 22 – С. 41-45.
3. Бучин М.А. Абсентеїзм як тип електоральної поведінки / М.А. Бучин // Збірник наукових праць «Політологічні студії». – 2011. – Вип. 2. – С. 174-182.
4. Гобатенко В.П. Справедливість як соціально-правова цінність / В.П. Горбатенко // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. I. – С. 150-153.
5. Зрячкин А.Н. Правовой нигилизм: причины и пути преодоления: автореф. дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.01 / А.Н Зрячкин. – Саратов, 2007. – 31 с.
6. Каган М.С. Философская теория ценности / М.С. Каган. – Санкт-Петербург, ТОО ТК «Петрополис», – с. 205.
7. Макиавелли Н. Государь: [пер. с ит.] / Никколо Макиавелли. – Москва : Планета, 1990. – 79 с.
8. Мендус С. Політика і мораль / С. Мендус / пер. О. Дзонз.– К.: Темпора, 2010. – 160 с.
9. Міщенко А.Б. Теоретичні аспекти дослідження довіри як соціально-політичного явища / А.Б.Міщенко // Зовнішні справи. – 2008. – №2. – С. 42-44
10. Політичний енциклопедичний словник / [ред. Ю. С.Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка] – К.: Генеза, 2004 . – 736 с.

Космий О. М. Честность в политике: аксиологический аспект

Рассмотрена честность как политическая ценность, особенности ее функционирования на уровне обыденного и теоретического политического сознания. Выяснена роль честности в основных концепциях взаимодействия политики и морали. Исследована честность на уровне политических процессов и индивидуальном уровне деятельности субъектов политики.

Ключевые слова: честность, политические ценности, политический процесс.

Kosmii O. Honesty in politics: axiological aspect

It is considered honesty as political value, the features of its functioning on the level of everyday and theoretical political consciousness. The author has ascertained honesty on the level of political processes and on individual level of politics subjects' activity.

Keywords: honesty, political values, political process.

УДК: 327

Маруховський Олег Олександрович,

*кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та інформації
Університету економіки та права «КРОК»*

**КОНФЛІКТ ЦИВІЛІЗАЦІЙ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІРИ**

У статті досліджується характер основних (геополітичного і релігійного) аспектів конфлікту цивілізацій; розкривається сутність та вплив процесів глобалізації і вестернізації на геополітичну ситуацію в світі.

Ключові слова: глобалізація, вестернізація, цивілізація, міжцивілізаційний конфлікт, ісламська цивілізація, західна цивілізація.

Як відомо, концепцію «зіткнення цивілізацій» висунув професор Гарвардського університету Самюель Хантінгтон ще 1993 р. [7]. Проте, й досі точаться доволі гострі дискусії щодо багатьох її основних положень та намагання їх узагальнити і підсумувати, що